

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Шпаков Вячеслав Віталійович

Актуальність концепту політичної системи для аналізу сучасної України

УДК 321.01:355.01(477)

DOI [https://doi.org/10.24195/2414-](https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-2.1)

9616.2026-2.1

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Шпаков Вячеслав Віталійович
аспірант кафедри журналістики
та політології
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв,
Україна
ORCID: 0009-0003-6473-9787

У статті досліджується актуальність концепту політичної системи для аналізу сучасної України в умовах повномасштабної війни. Актуальність теми зумовлена необхідністю розглядати політику не лише через діяльність державних інститутів, а як цілісну систему взаємодії влади, суспільства, політичної культури, комунікації, громадянської участі та механізмів легітимації рішень. Особливого значення такий підхід набуває в умовах воєнного стану, коли політична система функціонує в режимі постійного системного стресу, а її стійкість визначається не лише інституційною спроможністю влади, а й рівнем суспільної підтримки, довіри, політичної мобілізації та здатністю громадян до самоорганізації. Саме війна найбільш виразно продемонструвала, що ефективність держави залежить не лише від формальних інститутів, а й від сили громадянського суспільства, горизонтальних мереж взаємодії та рівня політичної консолідації. Метою статті є обґрунтування евристичного потенціалу концепту політичної системи для пояснення інституційної стійкості держави, трансформації політичної участі, ролі громадянського суспільства та мовної інтегрованості. Методологічну основу дослідження становлять системний, структурно-функціональний, порівняльний та історико-політологічний методи. Теоретичну основу складають концепції Девід Істон та Габріель Алмонд, які дозволяють аналізувати політичну систему через категорії demands, supports, outputs, political community, political culture та responsive capability. Особливу увагу приділено мовній інтегрованості як елементу політичної комунікації та політичної соціалізації. Для емпіричного підтвердження цієї тези використано результати авторського соціологічного дослідження «Рівень мовної інтегрованості громадян 2026» у Кіровоградській області. У результаті встановлено, що стійкість політичної системи України забезпечується не лише діяльністю державних інститутів, а й високим рівнем громадянської мобілізації, розвитком волонтерських мереж, підтримкою політичної спільноти та посиленням громадянської ідентичності. Доведено, що громадянське суспільство в умовах війни виконує функції артикуляції інтересів, мобілізації ресурсів і підтримки легітимності політичного порядку. Виявлено, що мовна інтегрованість є важливим індикатором політичної консолідації, а розрив між підтримкою української мови та практиками захисту мовних прав свідчить про наявність часткової мовної маргінальності.

Ключові слова: політична система, Девід Істон, Габріель Алмонд, громадянське суспільство, політична комунікація, мовна інтегрованість, воєнний стан, Україна.

Вступ. Концепт політичної системи залишається однією з ключових категорій політичної науки, оскільки дозволяє досліджувати політику не лише як діяльність окремих державних інститутів, а як цілісний механізм взаємодії влади, суспільства, політичної культури, норм, цінностей, комунікації та практик участі. Саме такий підхід дає змогу пояснювати не лише особливості функціонування органів влади, а й глибші процеси легітимації політичних рішень, формування суспільної підтримки, адаптації політичного порядку до кризових викликів і трансформації самого політичного режиму.

У вітчизняній політичній науці політична система традиційно розглядається як складне багаторівневе явище, через яке забезпечується життєдіяльність суспільства. У монографії «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» наголошується, що система як наукова категорія означає цілісність, елементи якої перебувають у взаємозв'язку та займають визначене місце щодо цілого й інших його частин, а сама

політична система поєднує інституційний, функціональний, нормативний і комунікативний виміри політики [11, с. 19–21]. Саме тому дослідження політичної системи не може обмежуватися лише аналізом державного апарату чи конституційної моделі влади.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, коли політична система функціонує в режимі постійного системного стресу. Війна змінює не лише інституційні механізми управління, а й саму логіку взаємодії між владою та суспільством: трансформуються суспільні запити, посилюється роль безпекових рішень, змінюються форми політичної участі, рівень довіри до державних інститутів та значення громадянського суспільства. Запровадження воєнного стану супроводжувалося утворенням обласних і районних військових адміністрацій, посиленням централізації управління, обмеженням традиційної політичної конкуренції та водночас активізацією волонтер-

ських, благодійних і громадських мереж, які стали важливим ресурсом функціонування всієї політичної системи [6, с. 52–55].

Саме війна найбільш виразно показала, що політична система України не може бути пояснена виключно через діяльність державних органів. Реальна стійкість держави у 2022–2024 роках значною мірою забезпечувалася не лише інституційною вертикаллю влади, а й високою здатністю суспільства до самоорганізації, горизонтальної мобілізації та громадянської солідарності. Н. Кононенко справедливо зазначає, що велика війна стала своєрідним тестом спроможності українського громадянського суспільства, підтвердивши його впливовість і здатність до швидкої консолідації. Водночас війна, попри безпрецедентне згуртування, не усунула остаточно ціннісної амбівалентності українського суспільства, яка тривалий час визначала суперечливість політичної культури, ставлення до демократії, політичної участі та державної відповідальності [7, с. 446–460].

Саме тому повоєнний розвиток України має розглядатися не лише як питання відбудови інфраструктури чи реформування державного управління, а як проблема збереження і вдосконалення демократичної політичної системи. Йдеться про забезпечення спроможних інституцій, політичної конкуренції, реального конституціоналізму, справедливого правосуддя, підтримки прав і свобод громадян та недопущення авторитарних відхилень у період воєнної концентрації влади [7, с. 458].

Теоретично найбільш продуктивними для такого аналізу залишаються класичні концепції Девіда Істона та Габрієля Алмонда. Д. Істон розглядав політичну систему як сукупність взаємопов'язаних діяльностей, пов'язаних з авторитетним розподілом цінностей у суспільстві, де центральне значення мають категорії вимог, підтримки, політичних рішень та легітимності [17, с. 383–392]. Його модель дозволяє аналізувати політику не через формальні інститути як такі, а через постійний обмін між суспільством і владою у формі demands, supports та outputs.

Г. Алмонд розвиває цю логіку, пропонуючи структурно-функціональний підхід, у межах якого політична система постає як сукупність взаємодіючих ролей, функцій, політичної культури та комунікативних механізмів. Особливу увагу він приділяє political communication, структурній диференціації ролей, здатності системи до адаптації та responsive capability – спроможності реагувати на суспільні вимоги й зовнішні виклики [16, с. 184–201]. Саме ці положення є надзвичайно важливими для аналізу сучасної України в умовах війни.

Окремої уваги в цьому дослідженні потребує проблема мовної інтегрованості як елемента політичної системи. Мова в сучасних українських умовах виступає не лише культурним чи соціолінг-

вістичним явищем, а важливим каналом political communication, політичної соціалізації, формування довіри, лояльності та підтримки політичної спільноти [7, с. 464–465]. Посилення громадянської ідентичності, зміна мовних практик, зростання підтримки української мови як єдиної державної є не лише культурною тенденцією, а проявом глибших змін у структурі політичної системи та політичної культури суспільства.

Теоретичні та прикладні аспекти функціонування політичної системи, проблеми її інституційного розвитку, демократичної трансформації та взаємодії держави й громадянського суспільства досліджувалися у працях Ф. Рудича [12], Г. Зеленько [5], Н. Кононенко [7], Ю. Кобець [6], Ю. Левенця [8], В. Журавського [4], В. Абрамовича [1], І. Гладуняка [2], В. Горбатенка [3], І. Телелима [1], А. Мазіної [9], М. Ніколаєвої [10] та інших українських науковців. Значний вплив на формування сучасного розуміння політичної системи справили класичні праці Д. Істона [17;18], Г. Алмонда [15;16], Т. Парсонса та Р. Даля [14], у яких закладено системний, структурно-функціональний і порівняльний підходи до аналізу політики. Водночас сучасні умови повномасштабної війни вимагають переосмислення класичних теоретичних моделей крізь призму українського досвіду функціонування політичної системи в умовах воєнного стану, суспільної мобілізації та трансформації політичної культури.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення сучасної політичної системи України не лише в інституційному, а й у системно-функціональному вимірі. Саме концепт політичної системи дозволяє найбільш повно пояснити механізми стійкості української держави, джерела її адаптивності, роль громадянського суспільства, політичної культури та мовної інтегрованості, а також окреслити ключові ризики повоєнної трансформації демократії в Україні.

Мета та завдання. Метою статті є обґрунтування актуальності концепту політичної системи як аналітичного інструменту для дослідження сучасної України в умовах повномасштабної війни та виявлення його евристичного потенціалу для пояснення інституційної стійкості держави, трансформації політичної участі, змін у структурі суспільної підтримки та ролі громадянського суспільства.

Особлива увага приділяється можливостям застосування системного підходу Д. Істона та структурно-функціонального підходу Г. Алмонда для аналізу сучасної української політичної реальності, а також розгляду мовної інтегрованості як елемента political communication, політичної соціалізації та консолідації політичної спільноти.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати основні теоретичні підходи до розуміння політичної системи; дослідити трансформацію політичної системи Укра-

їни в умовах воєнного стану; охарактеризувати зміну demands і supports у взаємодії суспільства та влади; визначити роль громадянського суспільства як ресурсу адаптивності політичної системи; дослідити вплив мовної інтегрованості на підтримку інституційної стійкості держави.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних політологічних методів, що дозволяють поєднати теоретичний аналіз концепту політичної системи з прикладним дослідженням сучасних трансформацій політичної системи України в умовах війни. Методологічну основу становить системний підхід, який дає змогу розглядати політичну систему як цілісний механізм взаємодії інститутів влади, громадянського суспільства, політичної культури та політичної комунікації.

Для дослідження теоретичних засад концепту політичної системи застосовано історико-політологічний та порівняльний методи, що дали змогу простежити еволюцію наукових підходів у працях Д. Істона, Г. Алмонда, Т. Парсонса та представників сучасної української політології. Структурно-функціональний метод використано для аналізу функціональних можливостей політичної системи України, зокрема її регулятивної, розподільчої, символічної та адаптивної здатності в умовах повномасштабної війни.

Окрему увагу приділено аналізу мовної інтегрованості як елемента політичної комунікації та політичної соціалізації. У цьому контексті мова розглядається як важливий компонент політичної системи, що впливає на формування політичної спільноти, легітимність влади, довіру до інститутів та рівень суспільної консолідації. Для емпіричної перевірки цієї тези використано результати авторського соціологічного дослідження «Рівень мовної інтегрованості громадян 2026: Кіровоградська область», проведеного в лютому–квітні 2026 року на Кіровоградщині. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що високий рівень підтримки української мови як суспільної цінності не завжди трансформується у відповідний рівень активної мовної поведінки та практик захисту мовних прав.

У межах дослідження введено авторське поняття індексу мовної маргіальності, під яким розуміється розрив між ціннісною підтримкою української мови та реальною поведінковою готовністю відстоювати мовні права у повсякденній соціальній взаємодії. Це дозволило розглядати мовну поведінку як індикатор рівня політичної інтегрованості, громадянської відповідальності та стійкості політичної системи в умовах війни.

Результати. Концепт політичної системи сформувався як спроба розширити межі традиційного інституційного аналізу політики, який зосереджувався переважно на державі, формах правління, конституційній організації влади та діяльності

окремих інститутів. Водночас політичні процеси не вичерпуються функціонуванням державного апарату, адже вони охоплюють взаємодію влади й суспільства, механізми легітимації, політичну культуру, комунікацію та практики участі. Саме тому поняття політичної системи дає змогу розглядати політику як цілісну сукупність взаємопов'язаних ролей, функцій, норм, практик і рішень.

У сучасній українській політології політична система також розглядається як складне явище, що через сукупність владних інститутів забезпечує життєдіяльність суспільства. У монографії «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» наголошується, що система як наукова категорія означає цілісність, елементи якої перебувають у взаємозв'язку та займають відповідне місце щодо цілого й інших його частин [11, с. 18–21]. Такий підхід дозволяє розглядати політичну систему не лише як державний механізм, а як ширшу сукупність інституційних, нормативних, соціальних і комунікативних зв'язків.

Важливим підґрунтям системного аналізу політики стала концепція Т. Парсонса, у межах якої політична система розглядається як підсистема ширшої соціальної системи. Соціальні системи, за цією логікою, є відкритими й перебувають у постійному взаємообміні із середовищем на «входах» і «виходах», а політична підсистема пов'язана з функцією досягнення колективних цілей [11, с. 22]. Це дає підстави аналізувати політичну систему не ізольовано, а у зв'язку з іншими суспільними підсистемами.

Внесок Д. Істона є принциповим для становлення сучасного розуміння політичної системи. У праці «The Political System» він критикує поняття держави як недостатнє для пояснення політичних явищ, оскільки воно описує лише окремі типи політичної організації й не охоплює всі форми політичного життя [18, с. 108–109]. Натомість Д. Істон пропонує розглядати політичну систему як ширшу сукупність діяльностей, пов'язаних із виробленням і здійсненням суспільної політики.

Для нього політична система охоплює всі види діяльності, залучені до формулювання та реалізації суспільної політики. Її специфіка полягає в тому, що ці діяльності пов'язані з авторитетним розподілом цінностей для суспільства. Політика, за цією логікою, включає мережу рішень і дій, через які певні блага, можливості, статуси або цінності розподіляються між членами суспільства. Водночас Істон підкреслює, що рішення саме по собі ще не є політикою: воно набуває політичного значення тоді, коли переходить у фазу реалізації [18, с. 129–130]. Тобто рішення втілюється через конкретні дії, інтерпретації та подальші управлінські рішення.

Важливим є також розуміння авторитетності політики. Д. Істон зазначає, що політика є авторитетною тоді, коли ті, кого вона стосується, визна-

ють необхідність підкорення відповідним рішенням. Підстави такого прийняття можуть бути різними – моральними, традиційними, звичаєвими, прагматичними або пов'язаними зі страхом перед санкціями [18, с. 131–133]. Отже, легітимність політичної системи не зводиться лише до юридичного статусу рішень, а залежить від їхнього суспільного прийняття.

У подальшому Д. Істон обґрунтовує суспільну необхідність авторитетного розподілу цінностей. Будь-яке суспільство потребує механізмів ухвалення обов'язкових рішень щодо розподілу матеріальних і нематеріальних благ, адже без таких механізмів воно було б розірване боротьбою між конкуруючими претензіями [18, с. 135–137]. У цьому сенсі політична система виконує інтеграційну функцію, забезпечуючи врегулювання суперечливих інтересів і підтримання відносного порядку.

У статті «An Approach to the Analysis of Political Systems» Істон систематизує свою модель і пропонує аналізувати політичне життя як систему взаємопов'язаних діяльностей, що впливають на формулювання та виконання авторитетних рішень. Базова схема цієї моделі охоплює «входи», політичну систему або процеси та «виходи». Одиницями політичної системи виступають політичні дії, які можуть структуруватися у політичні ролі та групи, а межі системи визначаються діями, пов'язаними з прийняттям обов'язкових рішень для суспільства. Істон наголошує, що політична система не існує у вакуумі: її поведінка зумовлена як внутрішньою структурою, так і напруженнями, що походять із середовища [17, с. 384–386]. Для тривалого функціонування система потребує певної структурної диференціації, але водночас має виробляти механізми інтеграції, які забезпечують мінімальний рівень співпраці між її членами.

Ключовими входами політичної системи, за Д. Істоном, є вимоги та підтримка. Вимоги забезпечують систему інформацією про суспільні потреби, конфлікти й очікування, тоді як підтримка є необхідною енергією для її функціонування [17, с. 387–388]. Водночас не кожна вимога стає політичним питанням: такого статусу вона набуває лише тоді, коли потрапляє до сфери розгляду через визнані канали політичної системи.

Окрему увагу Істон приділяє підтримці політичної системи, яка може бути спрямована на три об'єкти: політичну спільноту, режим і уряд. Підтримка політичної спільноти означає готовність членів суспільства зберігати саму групу, що прагне врегулювати розбіжності через спільну дію. Підтримка режиму стосується прийняття фундаментальних правил гри, конституційних принципів і процедур. Підтримка уряду пов'язана з готовністю підтримувати конкретні владні інститути й посадових осіб [17, с. 391–393]. Це розмежування є важливим для аналізу сучасної України, оскільки дає

зможу не ототожнювати критику окремих органів влади з кризою підтримки політичної спільноти або державності загалом.

Істон також звертає увагу на те, що члени політичної системи можуть одночасно демонструвати підтримувальну й опозиційну поведінку. Тому важливим є не абсолютна відсутність конфлікту, а загальний баланс підтримки. Виходи політичної системи – політичні рішення, політики й дії – можуть зміцнювати або послаблювати підтримку залежно від того, наскільки вони відповідають суспільним вимогам [17, с. 395–397]. Тривала нездатність системи виробляти задовільні виходи може спричинити вимоги зміни режиму або поставити під загрозу політичну спільноту.

Істон пов'язує підтримку політичної системи також із процесом політизації. Для життєздатності системи необхідно, щоб її члени мали спільні базові очікування щодо стандартів політичної оцінки, ставлення до політичних питань і способів інтерпретації політичних явищ. Коли такі політичні прив'язаності інституціоналізуються, система сприймається як легітимна [17, с. 397–399]. Це положення є важливим для розуміння ролі політичної комунікації, освіти, мови та символічних практик у підтриманні політичної єдності.

Другим ключовим автором для розуміння концепту політичної системи є Г. Алмонд. У статті «Comparative Political Systems» він обґрунтовує доцільність поняття політичної системи як ширшого за поняття політичного процесу. Якщо процес означає впорядкування дії в часі, то система передбачає цілісність одиниць, взаємозалежність між ними та певну стабільність, яку Алмонд описує як змінювану рівновагу. Одиницею політичної системи він вважає роль, тобто організований сектор орієнтації актора, що визначає його участь у взаємодії [15, с. 393–395]. Відповідно, політична система постає як структура взаємодіючих ролей, пов'язаних з ухваленням рішень, підкріплених можливістю легітимного примусу.

Важливою складовою підходу Алмонда є поняття політичної культури. Він визначає її як зразок орієнтацій на політичну дію, що включає пізнавальний, емоційний та оцінний компоненти. Політична культура не тотожна ані загальній культурі, ані конкретній політичній системі, але пов'язана з ними й має певну автономію [15, с. 396]. Це дозволяє розглядати політичну культуру, громадянську ідентичність, довіру до інститутів і політичну комунікацію як важливі елементи функціонування політичної системи.

У межах порівняльного аналізу Алмонд запропонував типологію політичних систем, виокремивши англо-американські, континентально-європейські, доіндустріальні або частково індустріальні та тоталітарні системи [15, с. 392–393]. Для цього дослідження важливе не буквально перенесення

цієї типології на український випадок, а сам підхід Алмонда, який показує, що політична система може бути предметом порівняльного аналізу через взаємозв'язок політичної культури, рольової структури, комунікації та стабільності.

У праці «A Developmental Approach to Political Systems» Алмонд розвиває функціональний вимір своєї теорії. Він наголошує, що політичні інститути самі по собі мало що пояснюють: їхнє значення стає зрозумілим лише у взаємодії з іншими інститутами для вироблення й реалізації публічної політики. Функціонально-системний підхід, за Алмондом, ґрунтується на функціональних потребах, взаємозалежності та рівновазі [16, с. 184–185]. Зміна однієї структури, наприклад поява масових партій або масових засобів комунікації, впливає на функціонування всієї політичної системи.

Алмонд підкреслює відкритість політичних систем. Вони взаємодіють із соціальним і міжнародним середовищем, а без аналізу такого взаємообміну неможливо пояснити їхню стабільність або зміни. Подібно до Істона, Алмонд використовує схему «входи – перетворення – виходи» [16, с. 189–190]. Де входи й виходи пов'язують політичну систему з середовищем, а процеси перетворення відбуваються всередині самої системи.

Важливе місце у підході Г. Алмонда посідають функції перетворення: артикуляція інтересів, агрегування інтересів, перетворення політичних пропозицій на авторитетні правила, застосування правил, судове тлумачення правил і передача інформації всередині політичної системи та між системою і середовищем [16, с. 195]. Саме ця схема дозволяє аналізувати, наскільки політична система здатна приймати суспільні вимоги, узгоджувати інтереси, виробляти правила, забезпечувати їх виконання й підтримувати політичну комунікацію.

Не менш важливою є концепція можливостей політичної системи. Алмонд виокремлює екстрактивну, регулятивну, розподільчу, символічну та реактивну можливості. Вони характеризують здатність політичної системи вилучати ресурси, регулювати поведінку, розподіляти блага й статуси, продукувати символи та відповідати на вимоги суспільства і міжнародного середовища [16, с. 197–201]. Для аналізу сучасної України ця схема є корисною, оскільки дозволяє описувати функціонування політичної системи в умовах воєнного стану без зведення її лише до діяльності формальних органів влади.

Алмонд також звертає увагу на підтримку системи як співвідношення між очікуваними й фактичними реакціями суспільства. Рівень підтримки може аналізуватися через співвідношення між вилученими й наданими ресурсами, вимогою покори та реальною покорою, нав'язаним розподілом і його прийняттям, символічними очікуваннями й чутливістю населення до символів [16, с. 204].

У контексті війни це положення дозволяє розглядати підтримку політичної системи не лише через показники довіри, а й через готовність громадян брати участь у виконанні спільних правил та підтримувати політичну спільноту.

Для цього дослідження важливим є і положення Алмонда про війну як чинник політичної трансформації. Він зазначає, що політична система, яка перебуває під впливом масштабних воєн, формує інший профіль можливостей, структури й політичної культури, ніж система, яка не стикається з подібними загрозами [16, с. 208]. Якщо війна поєднується з одночасним зростанням вимог щодо участі, добробуту або безпеки, це істотно впливає на характер політичного розвитку.

Також Алмонд виділяє три типи реакції політичних еліт на дисфункціональні вимоги: адаптивну, відкидальну та замісну. Адаптивна реакція означає врахування вимог у їхніх власних термінах; відкидальна може проявлятися у байдужості, відмові або репресії; замісна – у спробі відкласти чи переорієнтувати відповідь на вимоги [16, с. 210–211]. Це положення важливе для подальшого аналізу сучасної України, де ефективність політичної системи значною мірою залежить від того, наскільки вона здатна реагувати на нові суспільні запити, сформовані в умовах війни.

Отже, концепції Д. Істона та Г. Алмонда формують теоретичну основу для аналізу політичної системи як цілісного механізму взаємодії суспільних вимог, підтримки, владних рішень, політичної культури, ролей, функцій і комунікації. Істон дає інструменти для аналізу входів, виходів, підтримки, легітимності та політичної спільноти; Алмонд доповнює цю рамку аналізом ролей, функцій, можливостей системи та політичної культури. Саме поєднання цих підходів дозволяє досліджувати сучасну Україну не лише як сукупність державних інститутів, а як складну політичну систему, що функціонує в умовах війни, суспільної мобілізації та постійної взаємодії з внутрішнім і міжнародним середовищем.

Теоретичні положення Д. Істона та Г. Алмонда дозволяють перейти від загальної концепції політичної системи до аналізу сучасної України як конкретного політичного кейсу. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України стала не лише воєнною чи безпековою кризою, а системним випробуванням для всієї політичної системи, оскільки одночасно торкнулася інституційної структури влади, характеру політичної участі, механізмів легітимації рішень, суспільної підтримки, ролі громадянського суспільства та самої політичної культури.

У логіці Д. Істона війна радикально змінює структуру inputs – вимог і підтримки, що надходять до політичної системи. Якщо в умовах мирного часу домінують питання соціально-економічного розвитку, політичного представництва чи рефор-

мування інститутів, то в умовах війни центральними стають безпека, мобілізація, справедливий розподіл ресурсів, соціальний захист, довіра до держави, підтримка армії, збереження демократичного режиму та самої політичної спільноти. Саме ці вимоги формують нову логіку функціонування політичної системи.

Ю. Кобець наголошує, що запровадження воєнного стану спричинило зміну інституційної основи державного управління, зокрема через створення обласних і районних військових адміністрацій відповідно до Указу Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року [6, с. 52]. Це означає посилення адміністративно-регулятивного компонента політичної системи, що відповідає Алмондській регулятивній можливості (*regulative capability*). В умовах війни держава змушена концентрувати управлінські ресурси, скорочувати час ухвалення рішень і забезпечувати максимальну координацію владних структур.

Водночас авторка підкреслює, що принципової зміни системи державного управління не відбулося: основні гілки влади продовжують функціонувати, а розподіл повноважень формально зберігається відповідно до демократичних принципів [6, с. 54]. Це надзвичайно важлива теза, оскільки вона дозволяє говорити не про демонтаж демократичної політичної системи, а про її функціонування в умовах надзвичайного навантаження. У термінах Істона це означає збереження підтримки режиму – тобто прийняття базових правил політичної організації – навіть за умов тимчасового посилення централізації влади.

Разом із цим війна звужує простір традиційної політичної діяльності. Ю. Кобець зазначає, що в умовах воєнного стану «політичне» як простір діалогу, конкуренції та відкритої публічної дискусії частково поступається «військовому», де домінує логіка оперативного управління, дисципліни та безпекового пріоритету [6, с. 53]. Це створює внутрішнє напруження між потребою в ефективній централізації та необхідністю збереження демократичної природи політичної системи. Саме тут проявляється одна з головних дилем воєнного часу: як зберегти *responsive capability* – здатність системи реагувати на суспільні вимоги – не перетворивши мобілізаційне управління на постійну форму політичного режиму.

Особливо показовим у цьому контексті є питання довіри до інститутів. Авторка зазначає, що рівень довіри до парламенту знизився на 19% порівняно з іншими структурами влади, тоді як довіра до силових інституцій суттєво зросла. Це демонструє нерівномірний розподіл підтримки всередині політичної системи. За Істоном, підтримка може бути спрямована на політичну спільноту, режим або уряд. У сучасній Україні підтримка політичної спільноти та силових інституцій є значно вищою,

ніж підтримка окремих представницьких органів [6, с. 55]. Це не означає кризи державності, але свідчить про ризик дисбалансу між представницькою демократією та безпековою вертикаллю.

Важливою особливістю української політичної системи в умовах війни стала надзвичайно висока роль громадянського суспільства. Н. Кононенко підкреслює, що після Революції Гідності Україна розвивається в парадигмі сильної впливовості громадянського суспільства, а велика війна лише швидко перевірила й підтвердила цю характеристику [7, с. 446–448]. Волонтерські організації, благодійні фонди, громадські ініціативи, горизонтальні мережі взаємодопомоги стали не зовнішнім доповненням до держави, а повноцінною частиною політичного процесу.

У цьому контексті громадянське суспільство слід розглядати не лише як соціальний феномен, а як елемент політичної системи в розумінні Істона й Алмонда. Воно виконує функції артикуляції інтересів, мобілізації підтримки, політичної комунікації та соціалізації. Саме через волонтерські мережі, громадські ініціативи й горизонтальні практики взаємодії система отримує додаткові ресурси підтримки, а також канали зворотного зв'язку із суспільством.

Кононенко також висуває важливу тезу про те, що війна сприяла максимальній консолідації українського суспільства, але не усунула повністю його ціннісної амбівалентності. До повномасштабного вторгнення українці одночасно демонстрували орієнтацію на свободу як базову цінність і запит на «сильного керівника», підтримку демократії та незрозуміння необхідності багатопартійності, прагнення індивідуальної свободи та слабке відчуття відповідальності за державу [7, с. 452–459]. Війна значною мірою посилила політичну консолідацію, але не скасувала цих внутрішніх суперечностей.

Особливо важливою є теза про посилення громадянської ідентичності та мовної інтеграції. За наведеними даними, у серпні 2022 року 94% українців ідентифікували себе насамперед як громадяни України; 86% вважали, що українська мова має бути єдиною державною; 76% назвали українську рідною мовою; 51% зазначили, що розмовляють українською вдома [7, с. 464–465]. Це має принципове значення для аналізу політичної системи, оскільки мова в даному випадку виступає не лише культурною категорією, а каналом *political communication*, політичної соціалізації та підтримки *political community*.

Саме тому мовна інтегрованість повинна розглядатися як елемент політичної системи. У межах нашого дослідження «Рівень мовної інтегрованості громадян 2026: Кіровоградська область» [13], проведеного серед понад 3400 жителів Кіровоградської області, було підтверджено, що високий рівень

підтримки української мови як цінності не завжди трансформується у відповідний рівень активної мовної поведінки. Було введено поняття мовної маргіальності як розриву між підтримкою мовної норми та готовністю її захищати у практичній взаємодії.

Результати показали, що понад 82% респондентів вважають українську мову чинником єдності країни, близько 89% підтримують українську як мову обслуговування, а понад 86% підтримують державні курси української мови. Водночас лише 11% респондентів у ситуації порушення мовної норми коректно просять перейти на українську мову, а інституційні форми захисту мовних прав практично відсутні: 92,3% ніколи не зверталися зі скаргами щодо мовних порушень. Це свідчить про те, що мовна інтеграція в регіоні є переважно нормативною і символічною, але ще не повністю закріпленою на поведінковому рівні.

У термінах Істона це означає, що підтримка *political community* є високою, але не завжди супроводжується активною *participation support*. У термінах Алмонда це демонструє неповну завершеність процесу політичної соціалізації, коли політична культура вже змінилася на рівні цінностей, але ще не повністю трансформувалася у стабільні практики участі та захисту норм.

Г. Зеленько підкреслює, що в Україні сформовано демократичний каркас політичної системи: політичний плюралізм, поділ влади, права людини, конкурентність та конституційні гарантії. Проте водночас існує глибокий розрив між формальним і реальним конституціоналізмом [5, с. 485]. Саме ця прірва між інституційною формою та політичною практикою стала однією з головних структурних проблем української політичної системи ще до війни.

Авторка також наголошує, що повномасштабне вторгнення виявило розрив між розвитком суспільства та якістю самої політичної системи: суспільство продемонструвало високу здатність до самоорганізації, мобілізації та солідарності, тоді як офіційний політичний процес фактично був поставлений на паузу [5, с. 485]. У суспільстві сформувався новий запит на справедливість, рівність перед законом, реальне виконання Конституції та нову якість політики.

Саме цей запит є новим потужним *demands* у розумінні Істона. Якщо політична система не зможе трансформувати його в адекватні *outputs* – справедливі правила, підзвітність влади, ефективні реформи, чесне представництво інтересів, – накопичення незадоволених вимог може стати джерелом нової політичної нестабільності вже в повоєнний період.

Зеленько також застерігає, що концентрація влади під час війни створює ризик консервації воєнно-політичної форми правління та фак-

тичного посилення президенталізму [5, с. 486]. Суспільство в умовах війни змушене погоджуватися на концентрацію влади заради виживання держави, однак ця логіка не може бути механічно перенесена на повоєнний період. Стійкість політичної системи повинна вимірюватися не лише здатністю до мобілізації, а й спроможністю зберігати демократичну якість, політичну конкуренцію та реальний конституціоналізм.

Таким чином, сучасна політична система України демонструє одночасно високу адаптивність і значні структурні ризики. Її стійкість забезпечується поєднанням інституційної безперервності, сильної підтримки політичної спільноти, активного громадянського суспільства, високої мобілізаційної здатності та зростання громадянської ідентичності. Водночас довгострокова стабільність залежатиме від того, наскільки система зможе перетворити воєнний режим управління на якісний демократичний порядок, зберігши баланс між безпекою, легітимністю, політичною участю, справедливістю та свободою.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що концепт політичної системи зберігає високу актуальність для аналізу сучасної України, особливо в умовах повномасштабної війни. Його аналітична цінність полягає в тому, що він дозволяє розглядати політику не лише як діяльність державних інститутів, а як складну систему взаємодії влади, суспільства, політичної культури, комунікації, громадянської участі, суспільних вимог і підтримки.

Аналіз підходу Д. Істона показав, що політична система функціонує через постійний обмін між суспільством і владою: суспільні вимоги надходять до системи, проходять процес політичного опрацювання і мають трансформуватися у владні рішення. Для українського контексту особливо важливим є розмежування підтримки політичної спільноти, режиму й уряду. Це дозволяє точніше пояснити ситуацію, коли громадяни можуть критично оцінювати окремі органи влади чи політичні рішення, але водночас зберігати високий рівень підтримки державності, спротиву агресії та належності до української політичної спільноти.

Для дослідження України особливо важливими є його положення про відкритість політичної системи, її взаємодію із соціальним і міжнародним середовищем, а також про здатність системи реагувати на нові вимоги. Саме ці категорії дозволяють пояснити, чому війна впливає не лише на державне управління, а й на політичну участь, довіру, громадянську ідентичність, мовну поведінку та роль громадянського суспільства.

У межах дослідження встановлено, що повномасштабна війна стала системним випробуванням для політичної системи України. Вона змінила характер суспільних вимог, посилила значення без-

пекових рішень, мобілізаційної спроможності, соціальної підтримки, довіри до інститутів і політичної консолідації. Водночас українська політична система зберегла базову інституційну безперервність, а її стійкість значною мірою забезпечувалася не лише діяльністю державних органів, а й активністю громадянського суспільства, волонтерських мереж, горизонтальної самоорганізації та високим рівнем підтримки політичної спільноти.

Разом із тим війна актуалізувала низку ризиків, які мають значення для подальшого розвитку української демократії. Йдеться про концентрацію влади в умовах воєнного стану, звуження простору традиційної політичної конкуренції, дисбаланс довіри до різних інститутів, а також про збереження розриву між формальним і реальним конституціоналізмом. Тому стійкість політичної системи України не може оцінюватися лише через її здатність до мобілізації. Не менш важливою є її спроможність зберегти демократичну якість, політичну відповідальність, представництво інтересів і реальну дію конституційних принципів.

Окремим результатом дослідження є обґрунтування мовної інтегрованості як елемента політичної комунікації та політичної соціалізації. На прикладі Кіровоградської області показано, що високий рівень підтримки української мови як чинника єдності та соціальної норми не завжди переходить у відповідний рівень активної мовної поведінки й практик захисту мовних прав. Це свідчить про наявність розриву між ціннісною підтримкою та дією, який у межах дослідження визначено через поняття мовної маргінальності.

Отже, мовна інтегрованість може розглядатися не як вузьке мовне питання, а як один із показників стану політичної системи, оскільки вона пов'язана з політичною комунікацією, громадянською ідентичністю, підтримкою політичної спільноти та готовністю громадян діяти відповідно до спільних правил. У цьому сенсі результати дослідження підтверджують, що політична система України має аналізуватися не лише через інститути, а й через реальні практики участі, комунікації та підтримки.

Таким чином, концепт політичної системи дає змогу комплексно пояснити сучасну українську політичну реальність в умовах війни. Він дозволяє поєднати аналіз інституційної стійкості, громадянської мобілізації, політичної культури, мовної інтегрованості, суспільної підтримки та ризиків повоєнної трансформації. Подальший розвиток української політичної системи залежатиме від її здатності поєднати безпекову ефективність із демократичною легітимністю, зберегти активну роль громадянського суспільства та трансформувати воєнну мобілізацію у стійкий демократичний політичний порядок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович В. Г., Телелим І. В. Політична система суспільства. Одеса : ВМВ, 2009. 684 с.
2. Гладуняк І. В. Проблема класифікації політичних систем у політичній теорії Г. Алмонда. *Держава і право*. 2001. № 9. С. 31–39.
3. Горбатенко В. П. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 9–12.
4. Журавський В. С. Політична система України: проблеми становлення і розвитку (правовий аспект). Київ : Парламентське видавництво, 1999. 112 с.
5. Зеленько Г. І. Демократичні перспективи політичної системи України в умовах війни. *Політична система України: конституційна модель та політичні практики* : монографія / за заг. ред. Ф. М. Рудича. Київ : Парламентське видавництво, 2023. С. 485–489.
6. Кобець Ю. В. Політична система України в умовах воєнного стану: трансформація механізмів державного управління. *Актуальні проблеми політики*. 2024. № 73. С. 52–56.
7. Кононенко Н. В. Громадянське суспільство та політична система України в умовах великої війни. *Політична система України: конституційна модель та політичні практики* : монографія / за заг. ред. Ф. М. Рудича. Київ : Парламентське видавництво, 2023. С. 446–465.
8. Левенець Ю. А. Політична система сучасної України: категоріальний аналіз. *Сучасна українська політика*. 2009. № 17. С. 8–19.
9. Мазіна А. В. Політична система як наукова категорія та суспільно-політичний феномен. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4(5). С. 56–61.
10. Ніколаєва М. І. Політична система сучасної України: процеси інституціональних змін і стабілізації : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Одеса, 2003. 193 с.
11. *Політична система України: конституційна модель та політичні практики* : монографія / за заг. ред. Ф. М. Рудича. Київ : Парламентське видавництво, 2023. 520 с.
12. Рудич Ф. М. Чи багато влади потрібно владі? (Україна в контексті трансформації політичних систем в країнах СНД і Балтії, Центральної та Східної Європи). Київ : Наукова думка, 2009. 303 с.
13. Шпаков В. В. Рівень мовної інтегрованості громадян 2026: Кіровоградська область : авторське соціологічне дослідження (лютий–квітень 2026 р.). Неопубліковані результати дослідження.
14. Даль Р. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / пер. з англ. О. Д. Білогорського. Харків : Каравела, 2002. 216 с.
15. Almond G. Comparative Political Systems. *Journal of Politics*. 1956. Vol. 18. No. 3. P. 391–409. <https://doi.org/10.2307/2127255>
16. Almond G. A Developmental Approach to Political Systems. *World Politics*. 1965. Vol. 17. No. 2. P. 183–214. <https://doi.org/10.2307/2009347>
17. Easton D. An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*. 1957. Vol. 9. No. 3. P. 383–400. <https://doi.org/10.2307/2008920>

18. Easton D. *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. New York : Alfred A. Knopf, 1953. 342 p. <https://doi.org/10.1017/s1373971900104342>

REFERENCES:

1. Abramovych, V.H., & Telelym, I.V. (2009). *Politychna systema suspilstva* [Political system of society]. Odesa: VMV [in Ukrainian].
2. Hladuniak, I.V. (2001). Problema klasyfikatsii politychnykh system u politychnii teorii H. Almonda [The problem of classification of political systems in G. Almond's political theory]. *Derzhava i pravo*, no. 9, pp. 31–39 [in Ukrainian].
3. Horbatenko, V.P. (2007). Tsinnisni aspekty reformuvannya politychnoi systemy Ukrainy [Value aspects of reforming the political system of Ukraine]. *Politychny menedzhment*, no. 3, pp. 9–12 [in Ukrainian].
4. Zhuravskiy, V.S. (1999). *Politychna systema Ukrainy: problemy stanovlennia i rozvytku (pravovyi aspekt)* [Political system of Ukraine: problems of formation and development (legal aspect)]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
5. Zelenko, H.I. (2023). Demokratichni perspektyvy politychnoi systemy Ukrainy v umovakh viiny [Democratic prospects of the political system of Ukraine under war conditions]. In F.M. Rudych (Ed.), *Politychna systema Ukrainy: konstytutsiina model ta politychni praktyky* [Political system of Ukraine: constitutional model and political practices] (pp. 485–489). Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
6. Kobets, Yu.V. (2024). *Politychna systema Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: transformatsiia mekhanizmiv derzhavnogo upravlinnia* [Political system of Ukraine under martial law: transformation of public administration mechanisms]. *Aktualni problemy polityky*, no. 73, pp. 52–56 [in Ukrainian].
7. Kononenko, N.V. (2023). Hromadianske suspilstvo ta politychna systema Ukrainy v umovakh velykoi viiny [Civil society and the political system of Ukraine under conditions of great war]. In F.M. Rudych (Ed.), *Politychna systema Ukrainy: konstytutsiina model ta politychni praktyky* [Political system of Ukraine: constitutional model and political practices] (pp. 446–465). Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
8. Levenets, Yu.A. (2009). *Politychna systema suchasnoi Ukrainy: katehoriialnyi analiz* [Political system of modern Ukraine: categorical analysis]. *Suchasna ukrainska polityka*, no. 17, pp. 8–19 [in Ukrainian].
9. Mazina, A.V. (2007). *Politychna systema yak naukova katehoriia ta suspilno-politychnyi fenomen* [Political system as a scientific category and socio-political phenomenon]. *Stratehichni priorityety*, no. 4(5), pp. 56–61 [in Ukrainian].
10. Nikolaieva, M.I. (2003). *Politychna systema suchasnoi Ukrainy: protsesy instytutsionalnykh zmin i stabilizatsii* [Political system of modern Ukraine: processes of institutional changes and stabilization] (Candidate's thesis). Odesa [in Ukrainian].
11. Rudych, F.M. (Ed.). (2023). *Politychna systema Ukrainy: konstytutsiina model ta politychni praktyky* [Political system of Ukraine: constitutional model and political practices]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
12. Rudych, F.M. (2009). Chy bahato vlady potribno vladi? (Ukraina v konteksti transformatsii politychnykh system v krainakh SND i Baltii, Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy) [How much power does power need? (Ukraine in the context of transformation of political systems in CIS and Baltic countries, Central and Eastern Europe)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Shpakov, V.V. (2026). Riven movnoi intehrovannosti hromadian 2026: Kirovohradska oblast [Level of linguistic integration of citizens 2026: Kirovohrad region]. Unpublished results of author's sociological research [in Ukrainian].
14. Almond, G. (1956). *Comparative Political Systems*. *Journal of Politics*, vol. 18, no. 3, pp. 391–409.
15. Almond, G. (1965). *A Developmental Approach to Political Systems*. *World Politics*, vol. 17, no. 2, pp. 183–214.
16. Dahl, R.A. (2002). *Poliarkhiia. Uchast u politychnomu zhytti ta opozyttsiia* [Polyarchy: Participation and opposition in political life]. Kharkiv: Karavela [in Ukrainian].
17. Easton, D. (1957). *An Approach to the Analysis of Political Systems*. *World Politics*, vol. 9, no. 3, pp. 383–400.
18. Easton, D. (1953). *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. New York: Alfred A. Knopf.

The relevance of the concept of political system for the analysis of modern Ukraine

Shpakov Viacheslav Vitaliiiovych

Postgraduate Student at the Department
of Journalism and Political Science
Petro Mohyla Black Sea National
University
68 Desantnykiv str., 10, Mykolaiv, Ukraine
ORCID: 0009-0003-6473-9787

The article examines the relevance of the concept of political system for the analysis of modern Ukraine under conditions of full-scale war. The relevance of the topic is determined by the need to consider politics not only through the activities of state institutions, but as an integral system of interaction between power, society, political culture, communication, civic participation, and mechanisms of legitimization of decisions. This approach becomes especially significant under martial law, when the political system functions under conditions of constant systemic stress, and its resilience is determined not only by the institutional capacity of the authorities, but also by the level of public support, trust, political mobilization, and citizens' ability for self-organization. The war has most clearly demonstrated that the effectiveness of the state depends not only on formal institutions, but also on the strength of civil society, horizontal networks of interaction, and the level of political consolidation. The purpose of the article is to substantiate the heuristic potential of the concept of political system for explaining the institutional resilience of the state, the transformation of political participation, the role of civil society, and linguistic integration. The methodological basis of the study includes systemic, structural-functional, comparative, and historical-political methods. The theoretical foundation is based on the concepts of David Easton and Gabriel Almond, which make it possible to analyze the political system through the categories of demands, supports, outputs, political community, political culture, and responsive capability. Special attention is paid to linguistic integration as an element of political communication and political socialization. To empirically confirm this thesis, the results of the author's sociological study "The Level of Linguistic Integration of Citizens 2026" conducted in Kirovohrad region were used. As a result, it was established that the resilience of Ukraine's political system is ensured not only by the activities of state institutions, but also by a high level of civic mobilization, the development of volunteer networks, support for the political community, and the strengthening of civic identity. It is proved that civil society under wartime conditions performs the functions of interest articulation, resource mobilization, and support for the legitimacy of the political order. It was found that linguistic integration is an important indicator of political consolidation, while the gap between support for the Ukrainian language and the actual practices of defending language rights indicates the presence of partial linguistic marginality.

Key words: political system, David Easton, Gabriel Almond, civil society, political communication, linguistic integration, martial law, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026